

9. Lenie

De families Beks en Van Overbeek waren geëvacueerd bij Hannes van Hooff aan de Oude Grintweg, thans camping De Bocht. Daar beleefden ze de beschieting van de kerk en ander oorlogsgeweld. De frontlinie kwam inmiddels richting Best en dus steeds dichterbij. Voor de tweede keer werd beide families gesommeerd te vertrekken. Ze belandden in Oisterwijk en beleefden op het nieuwe adres al meteen een angstig voorval.

Hans Beks doet verslag.

Zondag 1 oktober 1944.
Alle inwoners binnen een cirkel met een straal van drie kilometer – met als middelpunt de kerk – moesten vóór 4 oktober het tot sfergebied uitgeroepen dorpsdeel van Oirschot verlaten. Bevel van de Ortskommandant. Café Van Hooff viel binnen die cirkel. Hannes en zijn vele evacués moesten inpakken en wegwezen. Pa Van Overbeek met zijn gezin, Narres Van Beers met

De boerderij van Hannes van Hooff

zijn vrouw, familie Termeer, familie Van Rooij en wij. Hannes regelde voor ons een onderkomen in Oisterwijk. Op één hoogkar reed Jan van Hooff ons hele hebben-en-houden via Hedel, de Krukkerd, de Logtsebaan en de Logt naar de Franse Baan in Oisterwijk. Naar 'Arbeid Adelt', de boerderij van Koos v.d. Linden. De familie Van Overbeek was al aangekomen en de anderen volgden. En ook van andere kanten stroomden gezinnen toe. Een boerderij met tachtig ontheemden werd het. In de stal, in de schuur, in het karhuis, in elke ruimte nestelden zich een of twee gezinnen met jankende kinderen, blaffende honden en wegvlochtende katten. Familie Van Overbeek en wij deelden met de kippen hun uit schroten opgetrokken nachtverblijf.

Een derde bewoonde de kippen, de rest had Koos in gebruik als stalling voor zijn landbouwwerktuigen.

Zonder aarzelen zette hij ploeg en eg, een kafmolen en zijn platte wagen in weer en wind.

Dan maar in de kippenkooi

Wij betrokken hun plaats, enkel door gaas gescheiden van een haan en veertig kippen, verbaasde dames die, het was bedtijd, kakelend en manipulerend vochten om een plaatsje op de roest.

Een dierlijk trekje, een dagelijkse strijd om de rangorde.

Wij kinderen vergaapten ons aan het ritueel: bont gekwebbel, gepaard aan evenwichtsoefeningen op de balk. Gefladder om staande te blijven en toch te vallen en zich te herstellen om weer op te vliegen en te dringen.

Boerderij Arbeid Adelt (zie opm. 1)

Een opboksen van de zwakke tegen de sterke of het zich gewonnen geven, om aan te sluiten als laatste in de rij.

Iedereen vond haar plaats, de rust herstelde en de machtsstrijd maakte plaats voor een zenuwachtig pluizen. De koppen gleden door de pluimen en rangschikten met een snel op en neer scharen van de bekken elk veertje. Maakten ze toilet vroegen wij ons af, om dadelijk met opgeheven kop onze nieuwsgierigheid het hoofd te bieden?

Of diende hun ijver een ander doel, bedwongen ze een onderhuidse irritatie misschien, een innerlijke onrust als reactie op onze inbreuk op hun privacy?

We wisten het niet, of beter gezegd nog niet, want enkele uren later bleven we niet verstoken van de uitkomst van het raadsel.

Gaande de nacht kreeg het handen en voeten en deelden wij met de kippen eenzelfde rusteloosheid. Nog voor de ochtendschemer wriemelde het ongenood en wasbleek volkje over onze dekens.

Duizenden minuscuul kleine beestjes krioelden door elkaar en waren vanaf de dekens doorgedrongen tot onze bovenarmen, schouders, hals en gezicht tot in onze haren.

Pa lag met een twijfelachtige eer het dichtst bij de hennen.

Bij hem waren de neetoren al opgerukt in tegenovergestelde richting, naar buik en andere niet nader te benoemen ledematen. Met een bijna sadistisch genoegen kriebelden ze in zijn meest intieme delen, tot door jeuk en onbewuste schaamte zijn slaap brak.

‘Kippenluizen’, kreet hij al voor het eerste hanengekraai, ‘eruit allemaal’.

Ja ‘kippenluizen’ riepen we hem na.

Klaarwakker geschrokken vlogen we overeind en we veegden en krabden en stonden met onze handen in het haar.

Het kwelduiveltje van Duitse origine bleef ons achtervolgen.

Niets bleef ons bespaard kennelijk.

Pa Van Overbeek riep duizend dondergoden aan.

Benjamin Jopie begon te janken.

Naar een ander evacuatieadres

De twee pa's overlegden in de vroege morgen met Koos over een andere ruimte op het erf. Eigenlijk tegen beter weten in.

Koos haalde zijn schouders op, hij kon geen kanten uit.

'Probeer het eens bij Smit', adviseerde hij half excuserend en hij wees naar 'Zwart Blèk', een boerderij driehonderd meter verderop de Oirschotse Baan.

Boer Smit woonde daar sinds enkele jaren.

Een protestant van boven de grote rivieren.

Vader van zeven kinderen ook.

De pa's ontmoetten hem tussen de koe- en kalverenstal.

Niet gestoken in kiel of overall, maar in een kostuum, een versleten colbert boven een uitgewoonde broek, waarboven een effen grijze boezeroen met een nauwsluitend opstaand kraagje, waarover hij in betere dagen een losse boord gedragen had.

Een woelmuis met een pet leek hij, met een spichtig gezicht met voelsprietten, snelle trekken rond zijn neus en mondhoeken.

'Heren?' vroeg ie kortaf.

Vader zonder omwegen: 'Hebt u plaats voor achttien thuislozen?'

Smit ontblootte het hoofd, krabde met de pet in de hand door zijn haren en zette haar terug.

Een halve minuut respijt gaf het hem, voor een praktiserend gereformeerde voldoende bedenktijd.

Onthaald met bijbelteksten

'Een ogenblik heren', hij haastte zich weg en liep in een draf zijn huis in.

Hij keerde terug met een boek met een slappe zwartleren kaft, met tussen beduimelde bladen drie gekleurde lintjes op ongelijke afstand.

Hij zette zijn bril op, sloeg het boek open, bladerde wat, vond vlug wat hij zocht en las voor als een dramaturg: 'Ik had honger en gij hebt mij te eten gegeven, ik had dorst en gij hebt mij te drinken gegeven, ik was vreemdeling en gij hebt mij opgenomen'.

Hij klapte het boek weer dicht, keek op en zette zijn bril triomfantelijk af.

'Mattheüs, vijfentwintig, vijfendertig', verduidelijkte hij.

'Amen', antwoordden de twee pa's en ze glimlachten niet voorbarig.

Een kwartier later timmerde Smit een tafel met banken op de stal en spreidde hij stro op de vloer om te slapen. In de spoelkeuken konden we ons wassen en warmen en er stond een fornuis om te koken.

Boerderij Zwart Blèk (zie opm.1)

Tegen de avond schaarden we ons met zijn allen rond de kachel en buurttten we en we zongen en ons Netty wilde net haar accordeon gaan halen, toen met een ruk de buitendeur openvloog. Vier ongeschoren gehavende moffen haastten zich naar binnen.

Een razzia, flitste door onze hoofden, maar al gauw bleken de soldaten zelf het opgejaagde doel van een klopjacht. Met dreigende automatische geweren dreven een

Duitse officier en zijn sergeant hun arrestanten tussen ons door naar de woonkeuken.

Vier deserteurs, hoorden we later, verraden door een Nederlander.

Iedere avond als het donkerde, dreef honger en dorst ze uit de bossen naar de bewoonde wereld.

Een Duitse officier met zijn sergeant

Die fatale avond doken de kapitein en zijn ondergeschikte uit het duister op. Arresteerden ze met luid geschreeuw en voerden ze af naar de Kommandatur in centrum Oisterwijk.

Ook Smit werd aangehouden en meegenomen, maar hij keerde gelukkig de dag erop terug.

‘Zwart Blek’, een ontginningsboerderij gehoord door het gezin Smit afkomstig uit Bodegraven. Evenals buurman Liebeton leefde het van de veeteelt.

Liebeton hield dertig koeien, Smit twintig.

De koeien stonden nog in de wei en wij sliepen op hun plaatsen, met het hoofd in de voederbak en de voeten naar de groep.

De pa’s en de ma’s sliepen links en rechts aan de uiteinden.

De kinderen daar tussenin.

De kleinsten van beide gezinnen in het midden, als natuurlijke bescherming tussen de volwassen jongens en meisjes.

Ik sliep langs Lenie van Overbeek.

We telden beide tien jaren. Biologisch gezien was er niks aan de hand dus.

Maar in de vier weken onder één deken van lief en leed ontpopte zich tussen ons een hechte vriendschap. We hielden van elkaar op onze eigen kinderlijke manier.

We konden niets buiten elkaar om.

Vóór het slapen bespraken we de avonturen van de afgelopen dag en we maakten plannen voor de volgende.

We lachten veel af samen, maar natuurlijk, het was oorlog, we hebben ook vaak gehuild. Van angst soms, bij troepenbewegingen van de moffen, die ons deden opschrikken in het holst van de nacht.

Altijd verwachtten we dan die bons op de deur, een schreeuw: ‘Aufmachen’, een kop van een mof door de opening, de arrestatie van onze pa’s en oudste broers.

We kropen dicht bijeen, met onze lijfjes tegen elkaar en met een hartenklop in onze kelen.

Bang en angstig

Ik luisterde naar het stokken van haar adem en rook haar versterkte lichaamsgeur als reactie op haar onderdrukte schrik.

We leefden tussen hoop en angst vaak, in een oorlog die tierde als een snel opschietende boom van goed en kwaad. Als miljoenen anderen maakten Lenie en ik deel uit van zijn stam als twee jonge twijgjes aan een van zijn takken ontsproten, onafscheidelijk van elkaar.

Bij het spelen en bij het eten.

Bij het bidden voor de vrede in de noodkerk.

Samen konden we de wereld aan; we sprokkelde de zegeningen van onze vriendschap en maakten ze te gelde door klusjes voor onze moekes.

We pompten water als ze wasten of schilden aardappelen met ze, voor achttien nooit te verzadigen kelen.

Frans Beks 15 jaar, Lenie Van Overbeek 10 jaar en Hans Beks 10 jaar gingen in Oisterwijk brood halen en maakten daar een treinbeschieting mee.

Boodschappen doen op De Lind in Oisterwijk

Maar het liefst toch deden we boodschappen, brood halen in Oisterwijk-dorp met ons karretje, een omgebouwde kinderwagen uit 1922.

Lenie, ik, en op aandringen van moeder, ook Frans, mijn oudere broer, als 'engelbewaarder'.

Onze schutse ook op die vrijdag, de dertiende oktober.

We flaneerden over de Gemullehoekenweg naar bakker Hoppenbrouwers op De Lind en verlieten met veertien broden de winkel van "Tante Roosje".

'Recht naar huis ratjes', bemoederde ze nog voor we de deur dichttrokken.

We kuierden De Lind af en sloegen rechtsaf de Stationsstraat in naar het station, ons favoriete stekje.

We boften, er stonden twee locomotieven, een op het rangeerterrein, maar de ander vlakbij op het eerste perron.

Binnen tien stappen bekeken we een oerdegelijke machine van 1920, met een loeigrote ketel en koperen leidingen en grote wielen met elkaar verbonden door blinkende drijfstangen.

Frans begon ongevraagd instructies te geven: 'Die roodgeschilderde wielen daar met die stangen, die trekken alle wagons'. Hij balde zijn vuisten en trok het gezicht van een gewichtheffer die boven zijn macht tilt.

'Kijk en die twee wielen daarvoor dragen de voorkant en die wieltes achter de achterkant', vulde hij nog aan, als praatte hij met twee debielen.

Lenie en ik keken elkaar aan, we draaiden ons om en proestten.

De locomotief stond te popelen, ze wilde weg richting Duitsland.

Ze stiet rook uit de schoorsteen en uit een ventiel siste stoom. De stoker opende de klep van de vuurmond en gooide kolen op de vlammen.

Op ons tenen volgden we hun vuurdoop.

Hij sloot de klep weer en trok gekke bekken naar ons.

We lachten.

Het vertrek van de Duitse trein

'Kan ie?', de machinist keerde zich om en ving zijn laatste grimassen op.
De stoker sprong in het gelid en tikte tegen zijn pet: 'Yes sir'.
Zijn baas glimlachte en stak zijn ongewassen kop door het raam.
Hij kreeg een teken voor vertrek en haalde de handel over.
Rook en stoom beneveldden het perron en hulden ons in wolken.
Een schuimbekkend paard zette aan.
Het spierde de poten, een ruk en nog een; langzaam rolden de eerste wielen om hun as,
het begin van een lange weg naar een verre bestemming.
Een fluitsignaal, rook en stoom trokken op, de locomotief vergrootte de afstand tussen
ons en haar.
De stoker zwaaide vanuit zijn cabine.

Het station in Oisterwijk

Onwillekeurig renden we terug, 'het station in', waarschuwde Frans.
We vluchtten door de gang naar de wachtkamer, liepen door naar het raam en keken uit
op het perron, waar traag de laatste treinstellen van de goederentrein richting heimat
voorbij rolden.

De beschieting van de Duitse trein

Twee spitfires doken achter elkaar omlaag en vuurden gloeiend staal door de daken en
wanden van de wagons.
Onze ogen fixeerden de gaten.
Achter ons schoven twee wat oudere mannen aan.
Sjofel gekleed, de een groot, de ander klein.
Half geschoren en met resten pruimtabak in de mondhoeken gaven ze verslag van een
dramatisch gebeuren.
'Moet je die vent zien staan', baste de grote met een trage tong.
De kleine: 'Waar?'
'Daar die vent buiten de overkapping, die pompt gewoon door'.

We liepen een stukje met de trein op
en zwaaiden terug. Frans voorop,
Lenie en ik achter hem aan.
Frans stopte ineens, spreidde zijn
armen opzij en hield ons tegen.
'Kijk daar", riep hij boven de herrie
van de trein uit.
Ik 'Waar?'
'Daarginds', hij wees schuin voor zich
uit, 'bij die pomp, is dat Jan Mercx
niet?'
Ik 'Verdorie ja.
We keken elkaar aan en renden
zonder overleg naar de pomp.
'We vragen waar hij geëvacueerd is',
hijgde Lenie halverwege, maar meteen
loeide de sirene met een
waarschuwing voor gevaar.

'Verrek, ja, zeg, dieë zot, die is goed gek. Snapte da nou, subiet schieten ze zonne kop aan repen en...'

'Dat is Jan Mercx', mengde mijn broer Frans zich in het gesprek, 'uit Oirschot'. Een held uit het begin van deze eeuw. In veertien-achttien vocht hij al aan het Franse front', fantaseerde hij, 'ene echte durfal'.

De trage: 'Ene durfal'.

Hij spuugde met een bruine boog een spetter op de plavuizen en kauwde verder op zijn pruim, schoof haar van de ene wang naar de andere en dacht na.

'Ene braniemaker zulde bedoelen, met een gaatje in zijne kop. En subiet heeft ie er honderd, als ge het mij vraagt, als ie niet gauw opsodemietert, van achteren naar voren.' 'Zo kennen we er tientallen', pochte Frans verder.

De kleine: 'Tientallen? Tientallen zotten zulde bedoelen. Menneke veegt eens achter oer'.

Puber Frans diep beledigd: 'Heel Oirschot is niet bang'.

Maar helaas voor Frans ontviel heer Mercx juist op dat moment het aureool van heldenmoed.

Zijn veronderstelde kloekheid school bij nader inzien in de zeldzame combinatie van zijn slechthorendheid gepaard aan het lawaai veroorzaakt door zijn op- en neerhalen van de pompzwengel. Door het wegvallen van die herrie, bij het wisselen van een emmer, drong het recente oorlogsgeweld in volle hevigheid tot hem door.

Tijd voor overleg ontbrak hem vanzelfsprekend en onberedeneerd zocht hij naar beschutting.

Hij scheurde het perron over, draaide met een onverwachte behendigheid de stationshal in en verdween als ontmaskerde waaghals uit het zicht.

Na enig combineren onderkende de trage de achtergrond van zijn atletisch hoogstandje, hij spuugde nog een straaltje en zette zijn constatering om in een plaagstootje richting Frans.

'Verrek jongen, jouw held vergeet zijn emmers'.

Frans bloosde en sloop met een aan flarden geschoten illusie weg naar het andere raam.

Wij volgden en hielden ons koest tot de 'luchtbescherming' middels de sirene het sein 'veilig' van de daken schreeuwde.

We vertrokken meteen.

Buiten roken we het geschroeiende hout van de doorzeefde wagons.

De gaten gaven een bijna onbelemmerde blik op de inhoud; stukken afweergeschut.

'De moffen trekken zich terug', verklaarde Frans.

We liepen terug naar ons karretje halverwege het perron.

'Kijk daar', zei Lenie en ze sloeg een arm over mijn schouder, 'brand'.

Ik 'Verroest ja'.

Een wagon smeulde.

Mensen van de spoorwegen keken er niet naar om, maar liepen verder naar voren; ze klommen het perron af en haastten zich langs de rails richting locomotief.

De machinist hing gewond uit het zijraam zagen we nu pas.

'Die bloedt dood', verzekerde Frans.

'En wat doen we hier?' bromde een stem als gebarsten potklei achter ons.

Als één kind draaiden we ons om en stonden oog in oog met een twee meter lange autoriteit.

Een dominantie met een rode pet.

'Nou, en wat zoeken jullie hier?'

Gedenkteken in Oisterwijk, gemaakt van onderdelen van een beschoten Duitse munitietrein (zie opm. 2)

Frans knikte
richting
locomotief:
'Kijken of het
mijn oom is', loog
hij niet helemaal,
'ome Bram'.
Het gezag trok
zijn
wenkbrauwen op
: 'Zo' en verhief
zijn stem: 'en wat
doen wij? Wij
verdwijnen als de
weerlicht', gaf hij
zelf het antwoord
en hij wees met
gestrekte arm
naar de uitgang.

'Ja mijnheer', stamelde Lenie.

Terug naar huis

We vertrokken en namen de kortste weg door een poortje tussen een omheining van twee meter hoge T-ijzers op korte afstand van elkaar.

'Rooien doets', schold Frans nog even op veilige afstand buiten het hek.

Ik: 'Hij is niet rood'.

Frans: 'Zijn pet toch'.

Ik: 'Kom op we gaan'.

Lenie en ik trokken ons karretje met een touw.

In ons karretje lag ons roggebrood. Veertien slecht gerezen broden, de oorlog eiste haar tol. Lenie vatte het touw tot haar hand de mijne raakte.

Ze draaide haar hoofd.

Haar oogjes brandden en verwarmden mij van kop tot teen.

Zij keek weer voor zich.

Haar lange zwarte haren wiegden op het ritme van haar stappen.

Vanavond zal ik wakker blijven en naar haar ademen luisteren, bedacht ik.

Misschien heeft ze het koud en warmt ze haar voetjes aan mijn benen, hoopte ik er snel achteraan.

Ik keek om.

Frans bleef een stuk achter.

Ik 'Frans komt niet mee'.

Lenie keek om en weer voor zich.

Ze glimlachte, kneep in mijn hand en versnelde haar pas.

Ik aarzelde, keek nog één keer om en volgde.

Opm. 1. *De boerderijen 'Arbeid adelt' en 'Zwart blèk' zijn ontginningsboerderijen, die ontstaan zijn in het begin van de vorige eeuw. Brabant was in die tijd arm. En om wat meer welvaart te brengen werd het gebied tussen Oirschot en Oisterwijk ontgonnen tot landbouwgebied. Toentertijd was dit heidegebied. Na de ontginning werden in dit gebied boerderijen gebouwd, die gehuurd of gekocht konden worden. Maar omdat de mensen arm waren, kon slechts een enkeling zo'n grote boerderij aanschaffen of huren. Met als gevolg dat rijke boeren uit het noorden hiernaartoe kwamen. In 'Zwart Blèk' woonde dan ook een fijnzinnige protestant uit Bodegraven, die de familie Beks met de nodige bijbelteksten verwelkomde. Hij was kennelijk gewend aan zwartbonte koeien. Hier zag hij roodbonte. Om hem toch het nodige thuisgevoel te geven liet hij op zijn boerderij de tekst 'Zwart Blèk' aanbrengen. Ook in Oirschot hebben zich in die tijd protestantse boeren gevestigd.*

Opm. 2. *Dit monument is gemaakt uit onderdelen van een op 16 september 1944 door de RAF gebombardeerde Duitse munitietrein. De trein werd door zeven Typhoons gebombardeerd. Voor meer informatie zie: Google wikipedia: "monument munitietrein Oisterwijk" en "aanval op munitietrein Oisterwijk september 1944".*